

LARGE RAPTORS IN “NURGUSH” STATE NATURE RESERVE, KIROV REGION, RUSSIA

Bakka S.V. (Nurgush State Nature Reserve, Kirov, Russia)

Kiseleva N.Yu. (Minin Nizhny Novgorod State Pedagogical University, Nizhny Novgorod, Russia)

Kondruhova S.V. (Nurgush State Nature Reserve, Kirov, Russia)

Contact:

Sergei Bakka
sopr_nm@mail.ru

Nadezhda Kiseleva
sopr@dront.ru

Svetlana Kondruhova
parus1970@mail.ru

Recommended citation: Bakka S.V., Kiseleva N.Yu., Kondruhova S.V. Large raptors in “Nurgush” State Nature Reserve, Kirov region, Russia. – *Raptors Conservation*. 2023. S2: 121–125. DOI: 10.19074/1814-8654-2023-2-121-125 URL: <http://rrcn.ru/en/archives/34917>

In this report, we explored the nature of stay and the number of large raptors in “Nurgush” State Nature Reserve in Kirov region, assessed the role of the reserve in conservation of these birds.

The Nature reserve consists of two sections. The “Nurgush” section that was created in 1994 (protected area – 5634.2 ha, buffer zone – 7942.4 ha) preserves a fragment of the primary vegetation in the southern boreal floodplain of the Vyatka River in the Kotelnichsky district. The “Tulashor” section (protected area 17815.5 ha, buffer zone – 17566.1 ha) was created in 2010 to protect intact middle taiga forests in the Nagorsky district.

Four large raptor species listed in the Red Book of Russia have been recorded in the reserve: Osprey (*Pandion haliaetus*), White-Tailed Eagle (*Haliaeetus albicilla*), Greater Spotted Eagle (*Aquila clanga*), Golden Eagle (*Aquila chrysaetos*).

Osprey is a rare migratory species, possibly nesting in the vicinity of “Nurgush” section. On migration and during the breeding period it is encountered near the Vyatka River, lakes Staritsa, Nurgush, Holchovik, the Prost’ River. According to A.D. Fokin (1960), Osprey was regularly encountered on large lakes of Nurgush Reserve before. The waters of the Nature Reserve are used as a feeding station. Osprey is supposed to nest on the left bank of Vyatka River. During migration and breeding season, individual birds, pairs, and rarely groups of 3–4 individuals are found here, its abundance is estimated at 0.7 pairs/100 km². It arrives in spring in the second–third decade of April, the earliest encounter noted on August 4, 2004. On autumn migration it is encountered between the first decade of September and the second–third decade of October, the latest date is October 24, 2007.

There are no habitats suitable for Osprey in the “Tulashor” section.

White-Tailed Eagle is a common nesting species, in some years staying to winter in the “Nurgush” section. It is more often observed nesting on the lakes: Nurgush, Krivoie, Small Krivoie, Holchovik; in Kaleichi and Prudishcha tracts; on the river Vyatka. In spring and autumn, it is much more common. In the last decade, winter encounters have become more frequent as birds stay on channels and rivers near beaver dams and on lakes near non-freezing polynyas. Occupied White-Tailed Eagle nest is located on the territory of the Natural Reserve near Lake Nurgush. This nest has been known since the 1950s. Another nest has been located on the left bank of the Vyatka River, on Lake Myandy near the village of Vishkil. Species abundance is estimated at two pairs/100 km². Analysis of species registration sites in Nature Reserve in 2016–2022 using GIS-method allows us to suggest that there are 5–6 breeding territories in the Nature Reserve, buffer zone and its immediate vicinity.

The Greater Spotted Eagle is a rare migratory species nesting in both sections of the Nature Reserve. In the “Nurgush” section it is found in protected area, the buffer zone, and the surroundings. In the summer, individual birds were recorded in Kaleichi and Okunki tracts, on lakes Mezhoie and Dolgoe. In 2015 and 2016 Greater Spotted Eagles nested on a platform in the buffer zone in Sosnovy Kust tract. Its abundance is estimated at 0.7 pairs/100 km². In spring Greater Spotted Eagles appear in the second (April 11–17, 1998) and third (April 26, 1998) decades of April. In autumn it is encountered until the second decade of September (September 22, 2013).

In the "Tulashor" section Greater Spotted Eagle nests in the Fedorovka river valley. It is only recorded in its buffer zone and adjacent area. It nests on large pine trees in the upper slopes of taiga river valleys, preys mainly on water voles in river floodplains. A pair was observed on June 19, 2013, in Fedorovka river floodplain at the border of squares 49/39 of the buffer zone. An old nest located in the Fedorovka river floodplain terrace on a pine tree 300 m south of the Pozhmashor ranger station most likely belonged to the species. In 2016–2017 this nest was empty, and by 2018 almost completely broke down, the breeding territory disappeared. Adult individual was encountered on May 13, 2017, in the adjacent territory in the Fedorovka river floodplain, near the former village of Estapovo.

The total number of breeding territories in both sections of the reserve and their buffer zones is estimated at 3–5.

Golden Eagle is a very rare migratory species of the "Nurgush" Nature Re-

serve. In autumn, Golden Eagles were observed in Prudishcha tract (August 24, 2010), Molchalnik tract (September 20, 1995), Laptev mowing (September 10, 1996), Zakalye (October 19, 1999), Pishchalsky island (October 9, 1996), near the village of Borovka (November 12, 1997). Individual birds, rarely pairs, are found during post-nesting migrations in the first and second decades of October.

V.M. Ryabov (2013) includes the species in the faunistic list of "Tulashor" section based on data obtained before 2011 (prior to the Nature Reserve creation). We believe that Golden Eagle habitat in the "Tulashor" section and its buffer zone is impossible as there are no suitable habitats here. Individual birds only visit here occasionally.

"Nurgush" Nature Reserve plays an important role in conservation of White-Tailed Eagle and Greater Spotted Eagle in Kirov region. The role of the Nature Reserve in Osprey conservation is small.

КРУПНЫЕ ХИЩНЫЕ ПТИЦЫ В ЗАПОВЕДНИКЕ «НУРГУШ», КИРОВСКАЯ ОБЛАСТЬ, РОССИЯ

Бакка С.В. (Государственный природный заповедник «Нургуш», Киров, Россия)

Киселева Н.Ю. (Нижегородский государственный педагогический университет имени К. Минина, Нижний Новгород, Россия)

Кондрухова С.В. (Государственный природный заповедник «Нургуш», Киров, Россия)

Контакт:

Сергей Бакка
sopr_nn@mail.ru

Надежда Киселева
Н.Ю.
sopr@dronr.ru

Светлана Кондрухова
parus1970@mail.ru

Рекомендуемая цитата: Бакка С.В., Киселева Н.Ю., Кондрухова С.В. Крупные хищные птицы в заповеднике «Нургуш», Кировская область, Россия. – Пернатые хищники и их охрана. 2023. Спецвып. 2. С. 121–125. DOI: 10.19074/1814-8654-2023-2-121-125 URL: <http://trrcn.ru/ru/archives/34917>

В данном сообщении рассмотрены характер пребывания и численность крупных хищных птиц на территории государственного природного заповедника «Нургуш» в Кировской области, оценена роль заповедника в сохранении этих птиц в регионе.

Заповедник состоит из двух участков. Участок «Нургуш», созданный в 1994 г. (заповедная территория – 5634,2 га, охранная зона – 7942,4 га), сохраняет фрагмент первичной растительности южной бореальной поймы р. Вятки в Котельничском районе. Участок «Тулашор» (заповедная территория

– 17815,5 га, охранная зона – 17566,1 га) создан в 2010 г. для охраны массива малонарушенных среднетаёжных лесов в Нагорском районе.

На территории заповедника отмечены четыре вида крупных хищных птиц, занесённых в Красную книгу России: скопа (*Pandion haliaetus*), орлан-белохвост (*Haliaeetus albicilla*), большой подорлик (*Aquila clanga*) беркут (*Aquila chrysaetos*).

Скопа – редкий, возможно, гнездящийся в окрестностях участка «Нургуш» перелётный вид. На пролёте и в гнездовой период встречается на

р. Вятке, озёрах Старица, Нургуш, Холщовик, р. Прость. По данным А.Д. Фокина (1960), скопу и раньше регулярно отмечали на крупных озёрах Нургушского заказника. Акваторию заповедника она использует в качестве кормовой станции. Предполагается её гнездование в левобережье р. Вятки. Во время миграций и в гнездовое время встречаются одиночные птицы, пары, редко группы по 3–4 особи. Численность скопы в районе заповедника оценивается в 0,7 пар/100 км². Прилетает весной во II–III декаде апреля. Самая ранняя встреча отмечена 08.04.2004. На осеннем пролёте встречается в I декаде сентября и II–III декадах октября. Самая поздняя дата зафиксирована 24.10.2007.

На участке «Тулашор» отсутствуют пригодные для скопы местообитания.

Орлан-белохвост – обычный гнездящийся, в отдельные годы зимующий вид участка «Нургуш». В гнездовое время чаще наблюдается на озёрах: Нургуш, Кривое, Малое Кривое, Холщовик; в урочищах Калеичи, Прудыша; на р. Вятке. Весной и осенью встречается значительно шире. В последнее десятилетие участились встречи в зимний период. В это время птицы держатся на протоках и речках у бобровых плотин и на озёрах возле незамерзающих полыней. На территории заповедника неподалёку от оз. Нургуш находится жилое гнездо орлана-белохвоста, известное с 50-х годов прошлого столетия. Другое гнездо находится на левом берегу р. Вятки на оз. Мянды близ с. Вишкиль. Численность орлана в заповеднике оценивается в 2 пары/100 км². Анализ мест регистраций вида в 2016–22 гг. ГИС-методом позволяет утверждать, что на территории заповедника, охранной зоны и в непосредственной близости от них расположены 5–6 гнездовых участков.

Большой подорлик – редкий гнездящийся на обоих участках заповедника перелётный вид. На участке «Нургуш» встречается в заповеднике, охранной зоне и окрестностях. Летом одиночных птиц отмечали в ур. Калеичи, Окуньки, на озерах Межное и Долгое. В охранной зоне в ур. Сосновый Куст в 2015 и 2016 гг. подорлики гнездились на платформе, в последующие

годы она ими не использовалась. Численность большого подорлика оценивается в 0,7 пар/100 км². Весной подорлики появляются во II (11–17.04.1998) и III декадах (26.04.1998) апреля. Осенью встречаются до II декады сентября (22.09.2013).

На участке «Тулашор» гнездится в долине р. Федоровки. Отмечен только в охранной зоне заповедника и на сопредельной территории. Гнездится на крупных соснах, стоящих в верхней части склонов долин таежных рек; охотится преимущественно на водяных полёвок в речной пойме. Пару птиц наблюдали 19.06.2013 в пойме р. Федоровки на границе кв. 49/39 охранной зоны. Этому виду, наиболее вероятно, принадлежало старое гнездо, расположенное на надпойменной террасе р. Федоровки на сосне в 300 м к югу от к. Пожмашор. В 2016–2017 гг. гнездо пустовало, а к 2018 г. почти полностью разрушилось, гнездовой участок исчез. Взрослая особь была встречена 13.05.2017 на сопредельной территории в пойме р. Федоровка в окрестностях бывшего п. Естапово.

Общую численность большого подорлика на территории двух участков заповедника и их охранных зон можно оценить в 3–5 вероятных гнездовых участков.

Беркут – очень редкий кочующий вид участка «Нургуш». Осенью беркута наблюдали в ур. Прудыша (24.08.2010), Молчальник (20.09.1995), Лаптевские покосы (10.09.1996), Закалье (19.10.1999), о. Пищальский (10.09.1996), в окрестностях с. Боровка (12.11.1997). Во время послегнездовых кочёвок в I–II декадах сентября – II декаде октября встречаются одиночные особи, реже пары.

В.М. Рябов (2013) включает вид в фаунистический список участка «Тулашор» на основании данных, полученных до 2011 г. (до создания заповедника). Мы считаем, что обитание беркута на участке «Тулашор» и в его охранной зоне невозможно, так как здесь отсутствуют пригодные местообитания. Возможны лишь случайные залёты единичных птиц.

Заповедник «Нургуш» играет важную роль в сохранении орлана-белохвоста и большого подорлика в Кировской области. Роль заповедника в сохранении скопы невелика.

«НУРГУШ» ҚОРЫҒЫНДАҒЫ ІРІ ЖЫРТҚЫШ ҚҰСТАР, КИРОВ ОБЛЫСЫ, РЕСЕЙ

Бакка С.В. («Нұрғуш» мемлекеттік табиғи қорығы, Киров облысы, Ресей)

Киселева Н.Ю. (К. Минин атындағы Нижний Новгород мемлекеттік педагогикалық университеті, Нижний Новгород, Ресей)

Кондрухова С.В. («Нұрғуш» мемлекеттік табиғи қорығы, Киров облысы, Ресей)

Контакт:

Сергей Бакка
sopr_nm@mail.ru

Надежда Киселева
Н.Ю.
sopr@dront.ru

Светлана Кондрухова
parus1970@mail.ru

Ұсынылатын дәйексөз: Бакка С.В., Киселева Н.Ю., Кондрухова С.В. «Нургуш» қорығындағы ірі жыртқыш құстар, Киров облысы, Ресей. – Пернатые хищники и их охрана. 2023. Спецвып. 2. С. 121–125. DOI: 10.19074/1814-8654-2023-2-121-125 URL: <http://rrrcn.ru/ru/archives/34917>

Бұл баяндамада Киров ауданындағы «Нургуш» мемлекеттік табиғи қорығы аумағында ірі жыртқыш құстардың мекен ету сипаты мен саны қарастырылады, осы аймақта құстарды сақтаудағы қорықтың рөлі бағаланды.

Қорық екі бөліктен тұрады. 1994 жылы құрылған «Нургуш» бөлігінде (қорықтық аймақ – 5634,2 га, қорғалатын (буферлік аймақ) – 7942,4 га) Котельничск ауданындағы Вятка өзенінің оңтүстік жайылмасының бастапқы өсімдіктерінің фрагменті сақталған. «Тулашор» учаскесі (қорықтық аумағы – 17815,5 га, қорғалатын аймақ – 17566,1 га) 2010 жылы Нагорск ауданындағы тұтас орта тайга ормандарының массивін қорғау үшін құрылған.

Қорық аумағында Ресейдің Қызыл кітабына енгізілген ірі жыртқыш құстардың төрт түрі тіркелген: балықшы түйғын (*Pandion haliaetus*), аққұйрық субүркіт (*Haliaeetus albicilla*), шанқылдақ қыран (*Aquila [Clanga] clanga*), бүркіт (*Aquila chrysaetos*).

Балықшы түйғын – бәлкім, Нургуш бөлігінің манында үя салатын, ұшып

өтетін, сирек түр. Көшіп-қонуы кезінде және үя салу кезеңінде Вятка, Прость өзендерінде, Старица, Нургуш, Холшовик көлдерінде кездеседі. А.Д. Фокиннің (1960 ж.) деректері бойынша балықшы түйғын бұрын Нургуш қорықшасының ірі көлдерінде үнемі байқалған. Қорықтың су айдынын қоректену стациясы ретінде пайдаланады. Олардың үя салуы Вятка өзенінің сол жағалауы деген болжамы бар. Көшіп-қону және үя салу кезеңдерінде жеке дара құстар, жұптар, сирек жағдайларда 3–4 бас құстан тұратын топтар кездеседі. Қорық аумағындағы көптігі 0,7 жұп/100 км² деп бағаланады. Көктемде сәуірдің ІІ–ІІІ онкүндігінде ұшып келеді.

Ең ерте кездестіру 08.04.2004 жылы тіркелді. Қүзгі көші-қон қыркүйектің І онкүндігінде және қазанның ІІ–ІІІ онкүндігінде болады. Соңғы рет тіркелген күн 24.10.2007 ж.

«Тулашор» бөлігінде балықшы түйғындардың мекендейтін жерлері жоқ.

Аққұйрық субүркіт – кәдімгі үя салатын, кей жылдары «Нургуш» бөлігінде қыстайтын түр. Үя салатын уақытта Нургуш, Кривое, Кіші Кривое, Холшовик көлдерінде, Калеичи, Прудища шатқалдарында, Вятка өзенінде жиі байқалады; Көктем мен күзде әлдеқайда жиі кездеседі. Соңғы онжылдықта қыста кездестіру жиілеп кетті. Бұл уақытта құстар күнұзы бөгеттерінің жанындағы арналар мен өзендерде және қатпайтын жусанды көлдерді манайлайды.

Нургуш көлінің жанындағы қорық аумағында аққұйрық субүркіттің үясы бар. Үя 1950 жылдардан бері белгілі. Тағы бір үя Вятка өзенінің сол жағалауында, Вишкиль ауылының жанындағы Мянда көлінде орналасқан.

White-Tailed Eagle
(*Haliaeetus albicilla*).
Photo by P. Shukov.

Орлан-белохвост
(*Haliaeetus albicilla*).
Фото П. Шукова.

Аққұйрық субүркіт
(*Haliaeetus albicilla*).
П. Шуковтың фотосы.

Osprey
(*Pandion haliaetus*).
Photo by P. Shukov.

Скопа
(*Pandion haliaetus*).
Фото П. Шукова.

Балықшы түйе
(*Pandion haliaetus*).
П. Шуковтың фотосы.

Қорықтағы көптігі 2 ж/п/100 км² деп бағаланады. 2016–22 жылдардағы түрлерді тіркеу орындарын ГИС талдау әдісі қорық аумағында, жанындағы қорғалатын аймақта және оларға жақын манда 5–6 вя салатын телімдер бар деп бекітуге мүмкіндік береді.

Шанқылдақ қыран – сирек, қорықтың екі бөлігінде вя салатын, үшып өтетін түр. «Нургуш» бөлігінде қорықта, буферлік аймақта және осыларға жақын аймақтарда кездеседі. Жазда Калейчи, Окунки шатқалдарында, Межное және Долгое көлдерінде жеке дара құстар тіркелді. Сосновый куст шатқалының қорғалатын аймағында 2015, 2016 ж. шанқылдақ қырандар аланқайда вя салып, кейінгі жылдары олар пайдаланбаған. Көптігі 0,7 ж/п/100 км² деп бағаланады. Көктемде шанқылдақ қырандар сәуір айының ІІ (11–17.04.1998 г.) және ІІІ онкүндігінде (26.04.1998 г.) пайда болады. Қүзде олар қырқүйектің ІІ онкүндігіне дейін кездеседі (22.09.2013 ж.).

«Тулашор» бөлігінде Федоровка өзенінің аңғарында вя салады. Қорық манындағы қорғалатын буферлік аумақ пен оған жақын аумақта ғана байқалған. Тайгалық өзендердің аңғарларының жоғарғы беткейлеріндегі ірі қарағайларда вя салады; негізінен өзен жайылмасындағы соқыртышқандарын аулайды. 19.06.2013 ж. 49/39 қорғалатын аймақ шекарасындағы Федоровка өзенінің жайылмасында бірнеше құстар байқалды.

Бұл түр, ен алдымен, өзеннің жайылма террасасында орналасқан ескі вяға тиесілі болды. Пожмашордан онтүстікке қарай 300 м жерде қарағайда Федоровка. 2016–2017 жж бұл вя бос

болды, ал 2018 жылға қарай ол толығымен жойылды, вя салатын жер жоғалып кетті. Ересек адам 2017 жылдың 13 мамырында өзеннің жайылмасында іргелес аумақта кездесті. Федоровка бұрынғы Естапово елді мекенінің манында.

Қорықтың екі учаскесінің және олардың буферлік аймақтарының аумағындағы жалпы санын 3–5 ықтимал вя салу орындарын бағалауға болады.

Бұл түрге Пожмашордан онтүстікке қарай 300 м қашықтықтағы қарағайдағы Федоровка өзенінің жайылмасының үстіндегі террасада орналасқан ескі вя тиесілі болуы мүмкін. 2016–2017 жылдары бұл вя бос болды, ал 2018 жылға қарай ол толығымен дерлік жойылып, вя салатын жер жоғалып кетті. Ересек құс 13.05.2017 ж. бұрынғы Естапово ауылының манында Федоровка өзенінің жайылмасына іргелес аумақта кездесті.

Қорықтың екі бөлігінің және олардың буферлік аймақтарының аумағында жалпы саны 3–5 ықтимал вя салу орындары бар деп бағалауға болады.

Бүркіт – «Нургуш» бөлігінің өте сирек қоныс ауыстыратын түрі. Қүзде бүркіттер Прудыща (24.08.2010), Молчальник (20.09.1995), Лаптев шабу (09.10.1996), Закалье (19.10.1999) шатқалдарында, Пищальский (10.09.1996) көлінде, Боровка ауылы манында (12.11.1997). байқалды. (12 қараша 1997). Қырқүйектің І–ІІ онкүндігінде – қазанның ІІ онкүндігінде вя салғаннан кейінгі көші-қон кезінде дара, сирек жағдайды ж/пты құстар кездеседі.

В.М. Рябов (2013) 2011 жылға дейін (қорық құрылғанға дейін) алынған мәліметтер негізінде «Тулашор» бөлігін фаунистік тізіміне түрді енгізді. Біз «Тулашор» бөлігінде және оның қорғалатын аймағында бүркіттің мекендеуі мүмкін емес деп есептейміз, өйткені бұл жерде қолайлы мекен ету ортасы жоқ. Бірілі-екілі құстардың кездейсоқ үшып өтуі мүмкін.

Киров ауданындағы аққуырық суббүркітті және шанқылдақ қыранды сақтауда «Нургуш» қорығы манызды рөл атқарады. Киров облысының Қызыл кітабына енгізілген бағалауларға сүйенсек, қорық осы түрлердің аймақтық санының 50% -на дейін қолдайды. Балықшы түйегіндерді сақтауда қорықтың рөлі көп емес.